

УДК 378:004

Олександр Віталійович БОЛДИРЕВ,
*старший викладач кафедри спеціальних дисциплін Національної академії
Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького,
м. Хмельницький*

ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА МОДЕЛЬ ФОРМУВАННЯ ПЕДАГОГІЧНОЇ ФАСИЛІТАЦІЇ У МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ-ПРИКОРДОННИКІВ

У статті окреслено проблему формування педагогічної фасилітації в майбутніх офіцерів-прикордонників. Для досягнення поставленої мети використано метод педагогічного моделювання. Обґрунтовано основні вимоги, що висуваються до експериментальної моделі формування педагогічної фасилітації в майбутніх офіцерів-прикордонників: інгерентність, простота, адекватність, концептуальність, системність, керованість, ефективність і відтворюваність. Установлено, що системними характеристиками моделі є динамічність, відкритість і багаторівневий характер. Модель складається з мотиваційно-цільового, організаційного, процесуально-змістового і критеріально-оцінювального блоків.

Ключові слова: *уміння, знання, навички, офіцери-прикордонники, педагогічне моделювання, педагогічна фасилітація, професійна діяльність, сформованість.*

Постановка проблеми у загальному вигляді. У зв'язку з динамічним розвитком інформаційного суспільства професійна діяльність сучасних офіцерів-прикордонників не є визначеною на період проходження служби в Державній прикордонній службі України (ДПСУ), а навпаки,

передбачає необхідність неперервної освіти, готовність до підвищення своєї професійної компетентності. Здатність адаптуватися до змінних умов і технологій навчання є особливо актуальною для офіцерів-прикордонників, оскільки за період їх навчання у вищому військовому навчальному закладі (ВВНЗ) відбувається зміна декількох поколінь програмних і апаратних засобів, з'являються нові інформаційні технології, оновлюється зміст навчальних дисциплін. Тому в процесі підготовки курсантів потрібно не тільки формувати професійно необхідні знання і вміння, а також сприяти розвитку особистих якостей.

Професійна компетентність майбутнього офіцера-прикордонника визначає його здатність вирішувати професійні завдання, а також проблеми, що виникають у реальних ситуаціях під час охорони державного кордону, з використанням знань і професійного досвіду. Вона (професійна компетентність) забезпечує формування у курсантів фасилітативної педагогічної взаємодії, яка відображає специфіку майбутньої професійної діяльності. У контексті підготовки курсантів важливим завданням, на нашу думку, є створення експериментальної моделі формування педагогічної фасилітації у майбутніх офіцерів-прикордонників.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано вирішення даної проблеми та на які опирається автор. Значну кількість наукових досліджень присвячено формуванню різних аспектів педагогічної фасилітації у майбутніх фахівців (Г. Коджаспирова, О. Кондрашихіна, Л. Мітіна, І. Шахова, В. Якунін та ін.). Однак, формування педагогічної фасилітації у курсантів вищого прикордонного навчального закладу не є предметом їх дослідження. Проте у деяких психолого-педагогічних дослідженнях зроблені спроби осмислити природу педагогічної фасилітації та визначити умови та шляхи її формування (Є. Врублевська, О. Галіцан, Р. Дімухаметов, М. Казанжи, З. Курлянд та ін.). Слід зазначити, що дослідження зазначених науковців присвячені проблемі формування педагогічної фасилітації у студентів педагогічних вищих навчальних закладів (ВНЗ). Досліджень з її формування у майбутніх офіцерів-прикордонників практично немає. Крім того, не створено цілісної теорії з цієї проблеми; не накопичено сукупний емпіричний матеріал, не виявлено умови ефективності цього процесу в період професійної підготовки майбутніх

офіцерів-прикордонників, немає розробленої структури фасилітативної спрямованості курсантів.

Метою статті є теоретичне обґрунтування змістових параметрів експериментальної моделі формування педагогічної фасилітації у майбутніх офіцерів-прикордонників.

Виклад основного матеріалу дослідження. Для досягнення поставленої мети і всебічного вивчення процесу формування педагогічної фасилітації у майбутніх офіцерів-прикордонників в освітньому середовищі Національної академії Державної прикордонної служби України імені Б. Хмельницького (НАДПСУ) в рамках нашого дослідження було використано метод педагогічного моделювання, результатом якого є модель.

Для того щоб створювана модель відповідала своєму призначенню, вона повинна відповідати низці вимог, оскільки їх невиконання позбавляє її відповідних властивостей. Першою вимогою є інгерентність моделі, тобто достатній ступінь її узгодженості з середовищем, у нашому випадку, освітнім середовищем підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників, в якому вона функціонуватиме [1]. Інший аспект інгерентної моделі полягає в тому, що в ній повинні бути передбачені не тільки “стикувальні вузли” з освітнім середовищем, але, і, що не менш важливо, у ньому повинні бути створені передумови, які забезпечуватимуть функціонування створюваної моделі. Тобто, не тільки модель повинна пристосовуватися до освітнього середовища, але і середовище необхідно пристосовувати до розроблюваної моделі. Друга вимога – простота моделі, що є її невідвратною властивістю: у моделі неможливо зафіксувати все різноманіття реальної ситуації. З іншого боку, простота моделі потрібна для оперування нею, використання її як робочого інструменту, який повинен бути зрозумілим. Модель має бути максимально наближеною до реальності, що моделюється. Третя вимога, якій повинна відповідати експериментальна модель – адекватність, яка означає, що вона є достатньо повною, точною та істинною для досягнення визначених цілей [1].

Отже, ми обґрунтували основні вимоги, що висувуються до експериментальної моделі формування педагогічної фасилітації у майбутніх офіцерів-прикордонників: інгерентність, простота й адекватність (взаємовідносини “учасників” моделювання: освітнє середовище (інгерент-

ність), суб'єкт, що створює модель (простота) та модельований об'єкт (адекватність) (рис. 1).

Рис. 1. Вимоги, що висуваються до моделі формування педагогічної фасилітації у майбутніх офіцерів-прикордонників (за В. Волковою [1])

Крім зазначених вище вимог, актуальними у нашому випадку є методологічні вимоги до експериментальної моделі формування педагогічної фасилітації у майбутніх офіцерів-прикордонників, зокрема: концептуальність, системність, керованість, ефективність, відтворюваність.

Значна увага у процесі розробки моделі приділялась системному підходу, який розглядається нами як один із важливих шляхів підвищення ефективності навчально-виховної роботи у НАДПСУ під час підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників та є підґрунтям модернізації навчально-виховного процесу. Цей підхід забезпечив активізацію процесу формування педагогічної фасилітації у майбутніх офіцерів-прикордонників, необхідних психолого-педагогічних знань, умінь і навичок для ефективної та надійної охорони державного кордону [2]. Системність моделі полягає в тому, що її компоненти перебувають у тісній взаємодії та утворюють цілісну систему, де досягнення поставленої мети можливе за умови взаємозв'язку і взаємозумовленості всіх компонентів моделі, що виконують відповідні функції. Ураховуючи це, системними характеристиками моделі є динамічність, відкритість і багаторівневий характер. Динамічність моделі виявляється в тому, що формування педагогічної

фасилітації відбувається поступово від задовільного рівня до оптимального, майбутні офіцери-прикордонники розвиватимуть у собі навички фасилітатора. Зміна рівнів сформованості педагогічної фасилітації спричинятиме зміну моделі завдяки її динамічності. Відкритість експериментальної моделі формування педагогічної фасилітації у майбутніх офіцерів-прикордонників зумовлена безпосереднім впливом освітнього середовища на її функціонування. Завдяки відкритості розробленої моделі можлива її трансформація залежно від нових знань, досягнень науки і практики, конкретних організаційно-педагогічних умов, особистісних освітніх потреб та особливостей курсантів. Багаторівневий характер передбачає перехід з одного рівня на інший, при цьому рівень сформованої педагогічної фасилітації підвищується [3; 4].

Під час проектування моделі формування педагогічної фасилітації в майбутніх офіцерів-прикордонників ми дотримувалися таких положень:

професійна компетентність курсантів формується не лише в процесі вивчення загальноосвітніх дисциплін, а також упродовж вивчення професійно орієнтованих і спеціальних дисциплін [5, с. 142];

формування педагогічної фасилітації в майбутніх офіцерів-прикордонників повинно бути цілісним, гнучким і динамічним, має враховувати професійну спрямованість, відповідати сучасним вимогам підготовки фахівців для Державної прикордонної служби України [6, с. 11];

формування педагогічної фасилітації в майбутніх офіцерів-прикордонників має будуватися на моделі, яка створюється, виходячи з професійних функцій та узагальнених завдань діяльності, котрі повинен виконувати і розв'язувати фахівець, а також навичок і вмінь, якими він повинен володіти [7, с. 8].

На нашу думку, метод моделювання дає можливість виділити та відобразити основні компоненти та характеристики процесу формування педагогічної фасилітації в майбутніх офіцерів-прикордонників. Модель передбачає розкриття векторів професійних цілей і цінностей, основних функцій, задач і засобів діяльності, характеру умов діяльності офіцера-прикордонника, структуру необхідних і достатніх його якостей [8; 9].

У процесі розробки експериментальної моделі нами було враховано, що високий рівень педагогічної фасилітації створює умови для реаліза-

ції потенційних сутнісних сил суб'єктів навчально-виховного процесу. Щоб осмислити процеси формування педагогічної фасилітації в майбутніх офіцерів-прикордонників, необхідно визначити їх ціннісні орієнтири, усвідомити, що вища цінність педагогічної фасилітації – це цілісна особистість, котра є “вмілим організатором прикордонної служби, вміє працювати з людьми, цінити колективний досвід, критично оцінювати досягнуте, бути професійно компетентним, дисциплінованим, вимогливим до себе і підлеглих” [10, с. 3].

З урахуванням сутності професійної діяльності майбутніх офіцерів-прикордонників нами розроблено експериментальну модель формування педагогічної фасилітації у таких військовослужбовців. Модель складається із взаємопов'язаних і взаємодіючих блоків: мотиваційно-цільового, організаційного, процесуально-змістового, критеріально-оцінювального, орієнтованих на досягнення передбачуваного результату – оптимального рівня педагогічної фасилітації майбутніх офіцерів-прикордонників. Наочно модель представлена на рис. 2.

Опишемо складові розробленої моделі формування педагогічної фасилітації у майбутніх офіцерів-прикордонників. Мотиваційно-цільовий блок визначає стратегію професійної підготовки, вихідні методологічні і теоретичні положення освітнього процесу, мету і завдання формування педагогічної фасилітації у курсантів в умовах освітнього середовища НАДПСУ. Обґрунтування цілей і завдань процесу формування педагогічної фасилітації в майбутніх офіцерів-прикордонників зумовлено основними вимогами соціально-економічного розвитку суспільства до підготовки військовослужбовців ДПСУ, новими тенденціями у зміні змісту функціонування сучасної вищої школи у нашій країні і за кордоном, характером професійної діяльності офіцерів-прикордонників. Одним із провідних положень концепції професійної спрямованості є орієнтація цілей підготовки курсантів на кінцевий результат. Тому цілі і завдання професійної підготовки курсантів спрямовані на формування в них педагогічної фасилітації. Ураховуючи наведене вище, проектування експериментальної моделі формування педагогічної фасилітації у майбутніх офіцерів-прикордонників та окремих її блоків відбувається з урахуванням мотиваційно-цільового блоку.

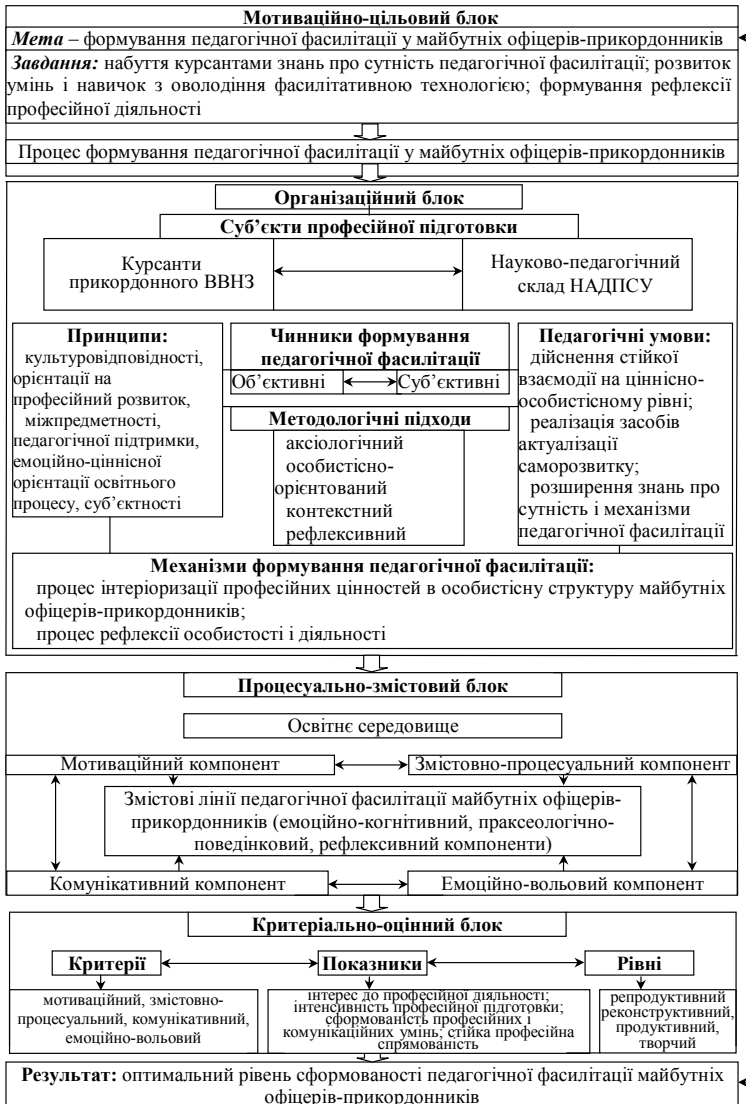

Рис. 2. Експериментальна модель формування педагогічної фасилітації в майбутніх офіцерів-прикордонників

В організаційному блоці визначено методологічні підходи (аксіологічний, особистісно-орієнтований, контекстний, рефлексивний), чинники, принципи (загальнопедагогічні і спеціальні), механізми та умови формування педагогічної фасилітації у майбутніх офіцерів-прикордонників.

На основі аналізу різних наукових підходів ми дійшли висновку, що формування педагогічної фасилітації в майбутніх офіцерів-прикордонників в освітньому середовищі прикордонного ВНЗ можливе за умови взаємодії таких методологічних підходів: аксіологічного, особистісно-діяльнісного, особистісно-орієнтованого, контекстного, системного, технологічного, рефлексивного та ін., за провідної ролі аксіологічного, особистісно-орієнтованого, контекстного і рефлексивного.

Процесуально-змістовий блок включає: компоненти освітнього середовища прикордонного ВНЗ та змістові лінії формування педагогічної фасилітації у майбутніх офіцерів-прикордонників (емоційно-когнітивний, праксеологічно-поведінковий, рефлексивний компоненти).

Критеріально-оцінний блок експериментальної моделі містить систему критеріїв і показників, сформованість яких дозволяє виокремити рівні педагогічної фасилітації майбутніх офіцерів-прикордонників. Формування педагогічної фасилітації в майбутніх офіцерів-прикордонників описується на таких рівнях: репродуктивному, реконструктивному, продуктивному і творчому. Результатом впровадження моделі формування педагогічної фасилітації в курсантів є підвищення її рівня з перспективою переходу на більш високий ступінь.

Ефективність моделі формування педагогічної фасилітації в майбутніх офіцерів-прикордонників забезпечують педагогічні умови. На нашу думку, завдяки їх впровадженню в навчально-виховний процес підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників, формування педагогічної фасилітації буде здійснюватися на вищому рівні, ніж за звичайних умов (під час використання традиційних освітніх технологій).

Обґрунтування та висвітлення окремих структурних елементів авторської моделі дозволило узагальнити отриманий результат, основою якого є модель формування педагогічної фасилітації в майбутніх офіцерів-прикордонників, що проектується на базі засвоєних раніше психолого-педагогічних знань і сформованих компетентностях. Результатом реалізації

експериментальної моделі формування педагогічної фасилітації в майбутніх офіцерів-прикордонників має бути підготовка високопрофесійних офіцерів-прикордонників, які спроможні організувати оперативно-службову діяльність органів охорони державного кордону України.

Відмінності авторської моделі формування педагогічної фасилітації в майбутніх офіцерів-прикордонників від загальноосвітньої моделі педагогічної підготовки полягають у професійно спрямованій психолого-педагогічній і фаховій підготовці офіцерських кадрів, у результаті чого враховується специфіка професійної діяльності, яка якісно змінює зміст навчального матеріалу [11].

Експериментальну модель можна використати для корекції робочих програм психолого-педагогічних, професійно-орієнтованих і спеціальних дисциплін, різних форм навчальної діяльності з урахуванням їх професійної спрямованості. На основі моделі формування педагогічної фасилітації в майбутніх офіцерів-прикордонників акцентуємо увагу на викладанні тих педагогічних понять і категорій, які несуть у собі найбільше фактичне фахове навантаження.

Висновки. Розробка експериментальної моделі формування педагогічної фасилітації в майбутніх офіцерів-прикордонників, на наш погляд, є винятковою потребою, оскільки практично вже сьогодні її можна ефективно використовувати для формування нового змісту освіти – відпрацювання навчальних планів, програм, написання підручників, у розробці навчальних технологій тощо.

Експериментальна модель формування педагогічної фасилітації в майбутніх офіцерів-прикордонників в освітньому середовищі НАДПСУ відповідає основним методологічним вимогам: концептуальності, системності, керованості, відтворюваності та ефективності. Представлена модель визначається цілями, які мають значний вплив на зміст формувального експерименту та якість професійної підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників.

Викладене вище зумовлює необхідність дослідження ефективності запропонованої моделі формування педагогічної фасилітації в майбутніх офіцерів-прикордонників у процесі вивчення психолого-педагогічних, професійно-орієнтованих і спеціальних дисциплін.

Список використаної літератури

1. Волкова В. Н. Основы теории систем и системного анализа : учебник / В. Н. Волкова, А. А. Денисов. – СПб. : Изд. СПбГГТУ, 1998. – 520 с.
2. Блауберг И. В. Системный подход как современное общенаучное направление [Текст] / И. В. Блауберг, Б. Г. Юдин // Диалектика и системный анализ. – М. : Наука, 1986. – 300 с.
3. Кисла Н. Сутність педагогічної фасилітації / Н. Кисла // Науковий вісник Чернівецького університету : зб. наук. пр. / Чернів. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича. – Чернівці : Чернівецький нац. ун-т, 2011. – Вип. 571. Педагогіка та психологія. – С. 82–88.
4. Бочарькова Н. Дослідження сутності поняття “педагогічна фасилітація” / Н. Бочарькова // Вища школа. – 2011. – № 3. – С. 98–104.
5. Повідайчик О. С. Формування інформаційної культури майбутнього соціального працівника в процесі професійної підготовки : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Повідайчик Оксана Степанівна. – Тернопіль, 2007. – 182 с.
6. Кондрашихіна О. О. Формування здатності до фасилітаційних впливів у майбутніх практичних психологів : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. псих. наук / О. О. Кондрашихіна. – К., 2004. – 20 с.
7. Маслова Е. А. Условия формирования фасилитативной направленности у студентов педагогического колледжа / Е. А. Маслова. – [Електронний ресурс] : Современные проблемы науки и образования. – 2012. – № 1. – Режим доступа : <http://www.science-education.ru/101-5534>
8. Блажук О. А. Модель формування готовності майбутніх офіцерів-прикордонників до застосування інформаційних технологій у професійній діяльності та результати експерименту / О. А. Блажук // Науковий вісник Чернівецького університету : зб. наук. пр. Вип. 589. Педагогіка та психологія. – Чернівці : ЧНУ, 2011. – С. 9–16.
9. Торічний О. В. Моделювання педагогічної системи формування військово-спеціальної компетентності майбутніх офіцерів-прикордонників / О. В. Торічний // Збірник наукових праць № 60. Серія : Педагогічні та психологічні науки / гол. ред. Потапчук Є. М. – Хмельницький : Вид-во НАДПСУ, 2011. – С. 102–106.
10. Райко В. В. Педагогічні основи навчально-виховного процесу в Державній прикордонній службі України : навчальний посібник / В. В. Райко. – Хмельницький : Вид-во НАДПСУ, 2010. – 148 с.
11. Самарук Н. М. Професійна спрямованість навчання математичних дисциплін майбутніх економістів на основі міжпредметних зв'язків : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Самарук Наталія Миколаївна. – Тернопіль, 2008. – 236 с.

Рецензент – кандидат педагогічних наук, доцент Сінкевич С. В.

Стаття надійшла до редакції 9.10.2014.

Болдырев А. В. Экспериментальная модель формирования педагогической фасилитации у будущих офицеров-пограничников

В материалах статьи очерчено проблему формирования педагогической фасилитации у будущих офицеров-пограничников. Для достижения поставленной цели использован метод педагогического моделирования. Обоснованы основные требования, предъявляемые к экспериментальной модели формирования педагогической фасилитации у будущих офицеров-пограничников: ингерентность, простота, адекватность, концептуальность, системность, управляемость, эффективность и воспроизводимость. Установлено, что системными характеристиками модели есть динамичность, открытость и многоуровневый характер. Модель состоит из мотивационно-целевого, организационного, процессуально-содержательного и критериально-оценочного блоков.

Ключевые слова: *умения, знания, навыки, офицеры-пограничники, педагогическое моделирование, педагогическая фасилитация, профессиональная деятельность, сформированность.*

Boldyrev O. V. Experimental model of formation of future border guard officers' pedagogical facilitation

The materials of the article outline the problem of future border guard officers' pedagogical facilitation formation. To achieve this goal a method of modeling has been used. Technology model of future border guard officers pedagogical facilitation has to meet a number of requirements to ensure its functioning: inherentness – sufficient degree of coherence to the educational environment training of future border guard officers in which it will operate; simplicity – the usage of the model as a working tool that should be clear; adequacy – sufficient completeness, accuracy and validity to achieve these goals. Special attention has been paid to the process of developing a model system approach, which is one of the most important ways to improve educational work in the training of future border guard officers, and it is the basis of modernization of the educational process.

The provision of tutor facilitation of future border guard officers demands psychological and pedagogical knowledge and skills for effective and reliable protection of the state border. It has been established that the system performance model is dynamic, open and multi-character. The dynamic model is shown that the formation of pedagogical facilitation occurs gradually from satisfactory to the optimum level; future border guard officers will develop the skills of the facilitator. Openness model technologies of teaching facilitation of future border guard officers caused by the direct influence of the educational environment for its functioning. Multi-character involves a move from one to another level with the existing educational facilitation increases. In developing an experimental model it has been taken into account that a high level of tutor facilitation creates conditions for the potential of the essential powers of the educational process realization. It has been established that the highest value educational facilitation is a holistic person who is skillful border service organizer, able to work with people, appreciate the collective experience, critically assess the achievements, professionally competent, disciplined, and demanding to him selves and his subordinates.

The model consists of interrelated and interacting parts: motivational-based, organizational, procedural and semantic, criterion-assessment, aimed at achieving the intended result – optimal level of future border guard officers pedagogical facilitation. Motivational target block determines the training strategy, initial methodological and theoretical principles of the educational process, the purpose and objectives of the cadets' pedagogical facilitation formation in terms of educational environment. In organizational block it has been defined the methodological approaches, factors, principles, mechanisms and conditions for the future border guard officers pedagogical facilitation formation. Procedural and semantic block includes components of the educational environment and border educational establishment semantic facilitation forming while future border guard officers training. Criterion-evaluation block of the model contains a system of criteria and indicators of formation which allows distinguishing the level of future border guard officers' pedagogical facilitation. The differences of author's model from comprehensive models of training are the professionally directed psycho-pedagogical and professional training of the officers.

Keywords: *officers, border guard, pedagogical modeling, knowledge, skills, professional activities, pedagogical facilitation, formation.*